

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

А.В. Шаповалов, Національний банк України

Поняття фінансового сектора в Україні включає банківську систему та інші небанківські фінансові установи, які надають фінансові послуги суб'єктам господарювання та населенню (страхові організації, кредитні спілки, інвестиційні фонди та ін.).

Питання стану та розвитку банківської системи є предметом постійної уваги керівників вищої державної влади та міжнародних фінансових організацій (МВФ, Світовий банк, ЄБРР), за участю яких відпрацьовувались питання не лише стратегічного напрямку, а й визначалися конкретні кроки реформування банків. Невипадковим є те, що двічі за останні два роки – в січні 1999 і в липні 2000 років – Президентом України були видані Укази спеціального призначення, у яких ішла мова про необхідність створення організаційних, правових та методичних передумов для оздоровлення і подальшого розвитку вітчизняної банківської системи з метою підвищення довіри населення і суб'єктів господарювання до банків та розширення їх участі у розбудові національної економіки. Координація зусиль усіх гілок влади мала певні результати. І ми є свідками тих досягнень в реформуванні та становленні вітчизняної банківської системи, окремі з яких є кращими серед країн СНД і утворюють фундамент для подальшого розвитку банківської справи в Україні.

Разом з тим, слід розуміти, що банківська система – складова частина економіки, і тому без сильної економіки неможливо мати сильні банки, і навпаки: для розвитку економіки необхідна кредитна та інвестиційна підтримка банків.

Перебіг подій протягом першого півріччя 2001 р. у Туреччині, Бразилії, Аргентині, де мали місце процеси значного знецінення національних грошових одиниць та загострення проблем з обслуговуванням державного боргу, терористичні акти в США – усе це вкотре підтверджує надзвичайну залежність стану справ у фінансовому секторі від будь-яких тенденцій не лише економічного, а й політичного характеру. Тому питання стабільності фінансового сектора та його здатності протидії кризі неможливо розглядати у відриві від конкретного економічного середовища та тенденцій розвитку світової економіки. Сьогодні Україна характеризується значним ступенем відкритості економіки (за підсумками I півріччя 2001 р. частка експорту у структурі ВВП складає більше 60 %, а імпорту – майже 60 %), що створює передумови її залежності від тенденцій, які складаються на світових ринках. І тому зрозуміло, що від стану економіки країн-торгових партнерів України залежатиме попит на експорт та на розвиток експортного потенціалу нашої країни. Не останнє місце в зростанні експорту належить проведенню Національним банком України виваженої валютної політики, спрямованої на

забезпечення зовнішньої стабільності національної грошової одиниці, як запоруки передбачуваності ситуації на майбутнє.

Що стосується внутрішнього економічного середовища, то позитивні тенденції, які були розпочаті в 2000 р., продовжуються і в поточному році. Відомо, що є приріст ВВП, відслідковується помірна інфляція. Але разом з тим, існує багато чинників, які негативно впливають і продовжуватимуть впливати на розвиток банківської системи, на її спроможність сприяти економічному росту, через розміщення коштів вкладників у найбільш перспективні підприємства на умовах виваженого ризику та гарантованого рівня доходу.

Розгалужена й добре функціонуюча банківська система необхідна для залучення заощаджень економіки, забезпечення їх надійного та ефективного зберігання і використання для фінансування інвестицій в економіку країни. Незважаючи на появу на фінансовому ринку України інших фінансових посередників банківська система в середньостроковій перспективі залишатиметься основним сегментом у фінансовому секторі.

З метою визначення стратегії у напрямку підвищення ефективності роботи банків, згідно з Указом Президента від 14 липня 2000 р. Національним банком України для розробки Комплексної програми розвитку банківської системи України було створено робочу групу, до складу якої увійшли не лише висококваліфіковані працівники НБУ, а й працівники провідних комерційних банків, Мінекономіки України, Мінфіну України, ДПА України, представники Верховної Ради України, відомі науковці, експерти міжнародних фінансових організацій (Світовий банк, МВФ, ЄБРР).

Як керівник цієї робочої групи хочу сказати, що всі працювали активно і на сьогодні ми маємо проект Комплексної програми розвитку банківської системи, який після розгляду його на Урядовому комітеті економічного розвитку та з питань європейської інтеграції та на засіданні Кабінету Міністрів України направлено Національним банком України на розгляд до Адміністрації Президента України.

Реалізація зазначеної програми має забезпечити підвищення ефективності функціонування банківської системи, зростання довіри до неї та виконання банками ролі локомотиву економічного зростання.

Для підтримки економічного зростання нам потрібні сильні і привабливі для клієнтів банки, які спроможні забезпечити надійність банківських послуг та протистояти кризовим явищам. Подальша капіталізація, зменшення операційних видатків, покращення якості кредитного портфеля банків і відновлення довіри до банків будуть запорукою подальшого розвитку банківської системи.

Якщо розглянути структуру доходів банківської системи за попередні роки і перше півріччя 2001 р., то, як правило, переважають доходи, отримані від кредитування, що свідчить про слабкість розвитку ринку банківських послуг. Аналіз українського ринку цінних паперів свідчить про те, що 56 % ринку цінних паперів належить до векселів, серед яких значна частина – це фінансові векселі банків. Разом з тим, недавно прийнятий Закон “Про обіг

векселів” забороняє видачу фінансових векселів і передбачає лише оформлення зобов’язання платника за отримані товари або надані послуги. Це говорить про те, що банкам необхідно погасити зобов’язання такого типу та переорієнтуватися на інші фінансові інструменти, за рахунок яких вони зможуть сьогодні збільшити свою доходність. Підвищенню доходності сприятиме розширення спектра послуг для своїх клієнтів.

Ще одним важливим заходом, спрямованим на підвищення рівня стабільності та запобігання кризовим явищам, є забезпечення прозорості діяльності банківської системи, вдосконалення статистики та управлінських здібностей персоналу. Це має бути основою для покращення банківського менеджменту, що сприятиме підвищенню довіри до банківської системи як з боку населення, акціонерів, суб’єктів господарювання, так і з боку іноземних інвесторів.

Важливим кроком у цьому напрямку є підготовка до приєднання України до Спеціального стандарту розповсюдження даних, який розроблено МВФ. Його головна мета – створення прозорого постійнодіючого інформаційного середовища для інформування іноземних інвесторів про стан української економіки.

Після приєднання України до зазначеного Стандарту через мережу Інтернет публікуватиметься інформація з розвитку реального сектора економіки, статистика платіжного балансу і державних фінансів, грошово-кредитна статистика. Проведення підготовчої роботи вимагає зусиль не лише Національного банку, а й Державного комітету статистики та Міністерства фінансів, які є розробниками відповідної статистичної інформації.

Ми давно говоримо про міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Банківська система перейшла на них, але реальний сектор поки що відстає в цьому напрямку, і це є великою перешкодою для правильного розуміння як іноземними, так і вітчизняними банкірами балансів клієнтів та визначення їх реального фінансового стану.

Хотілося б сказати, що прийняття протягом останніх двох років законів “Про Національний банк України” та “Про банки і банківську діяльність” покращило законодавче середовище для банківської сфери, створило правове поле для конкуренції, захисту інтересів вкладників і кредиторів банків, запобігання підвищенню ризиків у банківській діяльності, що є необхідним для подальшого розвитку наших банків. В прийнятих законах більш чітко, ніж це було у попередньому єдиному законі, визначені статус, роль і функції центрального банку, задачі та права комерційних банків. За оцінкою фахівців, Закон “Про банки і банківську діяльність” в основному відповідає потребам перехідної економіки і, за умови збереження позитивних тенденцій в економіці, ми маємо надію на збільшення інвестицій у банківський сектор.

В зазначених законах більш чітко визначено питання банківської таємниці. До прийняття законів було багато таких прикладів, коли податкові та силові структури у своїх відомчих нормативних актах передбачали право на отримання від банків інформації про клієнта, що унеможливило захист банківської таємниці. З прийняттям цих законів вирішено питання правової

визначеності банківської таємниці як одного з найважливіших елементів захисту інтересів клієнтів банків, зміцнення їх довіри до банківської системи. Це збільшуватиме ресурсну базу банку, а завдяки цьому банківська система зможе більше вкладати в реальний сектор економіки.

Деякі успіхи в цьому напрямі є. В 2000 р. вклади населення в банківську систему зросли на 53,2 %, а кредити, направлені в реальний сектор, – на 62 %. Ця позитивна тенденція збереглася і в поточному році. За 9 місяців приріст вкладів у банках досяг 38 %, а кредитних вкладень в реальний сектор – 36 %. Тобто темпи росту – значні. Політика, яку проводить Національний банк для забезпечення стабільності національної валюти, та інструменти, запроваджені останнім часом для підтримки ліквідності банківської системи, створюють умови для розширення можливостей банків щодо кредитних вкладень в економіку, використання таких нових фінансових інструментів як цінні папери. Ті банки, які не мають в своєму портфелі цінних паперів, повинні подумати про їх використання. Банки, в портфелі яких є цінні папери, можуть отримувати в Національному банку кредит під 22 %. Я думаю, що такі заходи також сприятимуть розвитку ринку цінних паперів.

Розвиток реального сектора економіки вимагає збільшення довгострокових кредитних вкладень банків. Сьогодні більше 80 % усіх кредитних вкладень банківської системи в економіку є короткотерміновими, і ми розуміємо, що серйозну реконструкцію за такий термін не зробиш. Тому Національний банк запровадив диференційований підхід при обов'язковому резервуванні банками коштів в НБУ залежно від термінів розміщення депозитів. Норма резервування закладами, залученими від населення, наприклад, на термін більше року, знижена до 9 %. Це також сприятиме покращенню ресурсної бази банків, що врешті-решт призведе до збільшення кредитних вкладень на довгостроковий період.

Але ми розуміємо, що лише зусиллями Національного банку неможливо виправити ситуацію, що склалася в банківській системі. Тут необхідний комплексний підхід. Мова має йти не про організацію нових банків, а про створення відповідних правових і економічних умов для діючих банків. В Україні – 154 банки. І ми вважаємо, що це теж є однією з проблем. Тому що розпорошення наявного капіталу серед численних банків робить їх неспроможними витримувати конкуренцію, а тим більше – в кризових умовах.

На жаль, до цього часу не прийнято Податковий кодекс, бюджет 2002 р. сформовано на старій основі, що виключає у короткостроковій перспективі можливість зниження податкового навантаження. А це означає, що вихід економіки із “тіні” стримуватиметься і в подальшому, і на зростання інвестицій в найближчій перспективі великих надій немає.

Застарілий Земельний кодекс гальмує реформи, які були розпочаті на селі. Сьогодні 6,5 млн. власників чекають прийняття нового Земельного кодексу, але, на жаль, певні сили парламенту протидіють прийняттю цього важливого закону, реалізація положень якого здатна зробити революцію на селі.

Вибори нового складу Верховної Ради України, які відбудуться у наступному році, будуть важливим фактором для вирішення питання: як далі розвиватиметься економіка України? Чи ми підемо популістським шляхом, чи ми будемо дійсно послідовно займатися подальшим впровадженням ринкових принципів і створенням надійних умов для довгострокового економічного розвитку?

Шлях, пройдений банківською системою за 10 років, хоча і незначний, але вже є певні досягнення. Все, що зроблено, – це лише перші кроки, за якими мають бути практичні дії, направлені на удосконалення функціонування та розвиток банківської системи. Національний банк України, як центральний банк держави, однією з функцій якого є здійснення банківського нагляду, використовуватиме усі можливі заходи впливу та інструменти грошово-кредитної політики з тим, щоб банківська система могла розвиватися і могла бути здатною протидіяти кризовим явищам.

Шаповалов, А.В. Перспективи розвитку національної банківської системи / А.В. Шаповалов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2002.- Т. 5.- С. 7-12.